

ЛІТЕРАТУРА

1. Мороз, Л.В. Банківські ризики та їх вплив на діяльність банківських установ / Л.В. Мороз, О.В. Сідак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.18. – С. 221-228.
2. Методичні вказівки з інспектування банків // Постанова правління НБУ від 15.03.2004 № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.
3. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України // Постанова Правління НБУ від 02.08.2004 р. № 361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>
4. Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Офіційний сайт GfK Україна – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gfk.com/uk-ua/>.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Ляшенко О.М.

Стаття рекомендована до
публікації 3.02.2017 р.

УДК 338.1: 007.5

Є.А. Івченко, Ю.А. Івченко

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Проаналізовано підходи до побудови системи економічної безпеки підприємства. Визначено, що принципи виступають методологічним підґрунтям при розробці заходів з організації системи економічної безпеки підприємства. Запропоновано принципи побудови системи економічної безпеки підприємства, які відповідають сучасним реаліям в умовах мінливості зовнішнього середовища та трансформаційним процесам. Рис. 1, табл. 1, дж. 15.

Ключові слова: система, економічна безпека, система економічної безпеки підприємства, принципи, ризики, загрози.

JEL M21; P40

Постановка проблеми. Сьогоднішні реалії функціонування потребують від підприємств впровадження сучасних інструментів захисту своїй діяльності, а забезпечення економічної безпеки стає однією із головних цілей управління. Аксиоматично можна визнати, що економічна безпека є важливою для підприємства, а стан економічної безпеки є передумовою досягнення та збереження сталих фінансових результатів діяльності підприємства. Втім, властивість економічної безпеки не є підприємству іманентною, економічна безпека не виникає природно. Навпаки, через вплив значної кількості загроз та ризиків у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства необхідними є цілеспрямовані зусилля для забезпечення економічної безпеки підприємства. Суб'єктом таких зусиль виступає система економічної безпеки підприємства, оскільки вона здійснює вплив на елементи внутрішнього середовища підприємства, процес прийняття рішень, формує певну управлінську реакцію підприємства на певні ризики та загрози. Її вивчення є необхідним як для розуміння системотворення, так і для дослідження об'єктивних закономірностей

46 "Управління проектами та розвиток виробництва", 2017, №1(61)

організації та функціонування, закономірностей та наявних зв'язків в системі економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження системи економічної безпеки викликає зацікавленість багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Проблематиці дослідження системи економічної безпеки багато уваги було присвячено у працях таких вітчизняних вчених: В. А. Рач, Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, Є. І. Овчаренко, О. В. Ілляшенко, О. М. Ляшенко, І. П. Мігус, Г. П. Ситник, Т. Г. Васильців, М. І. Копитько, С. В. Кавун та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні економічна безпека підприємства входить до сфери інтересів ще декількох наук, а міждисциплінарні запозичення тільки збагачують категоріально-понятійний апарат економічної безпеки. В сучасній економічній науці постійно вирішується зазначене питання та триває створення теоретичного базису, що стосуються системотворення. Але в економічній літературі, як іноземній, так і вітчизняній, відсутня єдність поглядів вчених щодо розуміння системи економічної безпеки підприємства. Слід зазначити, що серед дослідників відсутні єдині погляди на структуру та принципи побудови системи економічної безпеки підприємства. Це зумовлене тим, що по-різному розуміються елементи системи економічної безпеки підприємства. Різне розуміння складових та принципів як елементів при структурній побудові системи економічної безпеки підприємства деякими науковцями призводить до поширення кількості підходів до декомпозиції системи економічної безпеки підприємства, що й обумовлює актуальність дослідження.

Мета статті. Метою статті є дослідження та систематизація сучасних підходів щодо визначення принципів побудови системи економічної безпеки підприємства в сучасних умовах.

Методи та методики дослідження. Методологічною основою статті є сукупність способів наукового пізнання, загальних методів, прийомів і принципів, а також основні методологічні підходи (системний, процесний, ситуаційний). Теоретичну основу роботи становлять фундаментальні положення економічної безпекології, загальної теорії систем, теорії підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з передумов довгострокового сталого розвитку підприємства є забезпечення його економічної безпеки, яке проводиться системою економічної безпеки підприємства. Як показано у [1,2,3], сьогодні існує ціла сукупність підходів щодо пояснення економічної безпеки – захисний, конкурентний, процесний, гармонізаційний тощо. Й кожен з таких підходів має свою аргументацію й може бути використаний з метою пояснення економічної безпеки. Для підприємства економічна безпека постає однією з фундаментально важливих категорій його діяльності, відсутність якої не тільки може нівелювати позитивні фінансові результати підприємства (наприклад, у разі рейдерського захоплення як актуалізованої загрози), але й негативно впливатиме на саму можливість довгострокового функціонування підприємства.

Економічна безпека підприємства з позицій системного підходу розглядається як самостійна система [15], що має структуру, сукупність елементів, зв'язки, взаємодію із зовнішнім та внутрішнім середовищем. Але за зв'язками завжди стоять процеси, які є причиною розвитку та функціонування як системи економічної безпеки підприємства, так і систем взагалі. Прийнято вважати, що система економічної безпеки підприємства є невід'ємною частиною соціально-економічної системи. Соціально-економічна система постійно знаходиться під впливом трансформаційних процесів, що зумовлює зміну параметрів та принципів побудови та функціонування системи економічної

безпеки підприємства. Зміна параметрів на макро-, мезо-, мікрорівні призводить до появи конкретної ситуації, що потребує відповідних аналітичних інструментів для її ідентифікації, оцінювання змін та розроблення управлінського рішення [2, 3].

Розуміння системи економічної безпеки підприємства базується на загальнонауковому розумінні поняття «система» й має відштовхуватися від нього. На думку Е. Е. Ібрагімова [5], будь-яка система повинна будуватися на певних принципах, і система економічної безпеки підприємства тут не виняток. Адже саме принципи виступають методологічним підґрунтям при розробці заходів з організації системи економічної безпеки підприємства [5]. Система економічної безпеки підприємства має бути побудована цільовим чином, вона не формується органічно, не еволюціонує під впливом внутрішніх рушійних сил (хоча й може деградувати під впливом об'єктивних закономірностей). Отже, система економічної безпеки підприємства є продуктом цілеспрямованих управлінських зусиль. Тому заслуговують на увагу принципи, згідно яких така система має бути побудована. В табл. 1 представлено підходи різних вчених до визначення принципів побудови системи економічної безпеки підприємства (табл. 1.).

Таблиця 1

Підходи до визначення принципів побудови системи економічної безпеки підприємства

Автор	Принципи
С. В. Кавун [6, с. 40-44].	Законності; стратегічної мети; ієрархії; декомпозиції суб'єктів та об'єктів; взаємозв'язаності та взаємодії; вартісної оцінки об'єктів; базовості (системності); замкнутості; динаміки; реальності.
О.В. Ілляшенко [7, 8 с.215]	Системності; обґрунтованості; достатності; своєчасності; бажання захищатися; спільного застосування принципів; вміння захищатися.
І. П. Мігус [9]	Комплексність; пріоритет заходів попередження; безперервність; законність; плановість; ощадливість; взаємодія; поєднання гласності й конфіденційності; компетентність.
Н.С. Іванова [10, 59]	Законності; прав і свобод громадян; централізованого керівництва; компетентності; конфіденційності; комплексного застосування ресурсів і коштів; самостійності й відповідальності за забезпечення економічної безпеки підприємства; передової матеріально-технічної оснащеності; корпоративної етики; координації та взаємодії з органами влади й керівництва
Н. П. Сисоліна [11, с. 37]	Законності; прав і свобод громадян; централізованого управління; компетентності; конфіденційності; розумної достатності, відповідності зовнішнім і внутрішнім погрозам безпеки; комплексного використання сил і коштів; самостійності й відповідальності за забезпечення безпеки; передової матеріально-технічної оснащеності; корпоративної етики; координації й взаємодії з органами влади й управління.
Є. А. Олейников [12]	Законності; прав та свобод особи; системності та комплексності; раціональності та економічної ефективності; ієрархічного підпорядкування; безпосередності та безперервності.
М. І. Копитько [13]	Комплексність (системність), пріоритет заходів запобігання (своєчасність), безперервність, законність, плановість, оптимальність, взаємодія; поєднання гласності та конфіденційності; компетентності.
Е. Е. Ібрагімов [5]	Законності, системності побудови, економічної доцільності, ефективності управлінських рішень, результативності, оптимізації витрат, обґрунтованості, комплексності, збалансованості, своєчасності, безперервності, постійного моніторингу, активності, координації і взаємодії, централізації, інтегрованості, спрямованості на стратегічні цілі, об'єктивності, оперативності і динамічності, варіативності, адекватності реагування, адаптивності, гнучкості управління, розвитку і вдосконалення, стимулювання і відповідальності

Джерело: складено Є.А. Івченко на основі узагальнення [5-13].

Проведене дослідження підходів щодо визначення принципів побудови системи економічної безпеки підприємства засвідчує наявність значної кількості точок зору. Побудова системи економічної безпеки підприємства, на думку І. П. Мігус [9], Н. С. Іванова [10, с. 59], Н. П. Сисоліної [11, с. 37], Є. А. Олейникова [12], М. І. Копитько [13], Е. Е. Ібрагімова [5], повинна здійснюватися на основі дотримання таких базових принципів, як законність, безперервність, системності, комплексності, взаємодії, плановості. Так, С. В. Кавун [6, с. 40-44] виділив наступну систему принципів побудови системи економічної безпеки підприємства: законності, стратегічної мети, ієрархії, декомпозиції суб'єктів та об'єктів, взаємозв'язаності та взаємодії, вартісної оцінки об'єктів, базовості (системності), замкнутості, динаміки, реальності. В своїй роботі О. В. Ілляшенко [8, с. 215] зазначає наступні принципи забезпечення економічної безпеки на підприємстві: системності, обґрунтованості, достатності, своєчасності, бажання захищатися, спільного застосування принципів, вміння захищатися.

Заслуговує на увагу дослідження Е. Е. Ібрагімова [5], який спираючись на думку І. В. Більботенко, розглядає шість блоків принципів організації системи економічної безпеки, а саме цільові, структурні, функціональні, процесні, операційні та системні принципи. Синтез та поєднання зазначених принципів дозволило Е. Е. Ібрагімова [Ібрагімов 2015] виділити такі принципи: законності, системності побудови, економічної доцільності, ефективності управлінських рішень, результативності, оптимізації витрат, обґрунтованості, комплексності, збалансованості, своєчасності, безперервності, постійного моніторингу, активності, координації і взаємодії, централізації, інтегрованості, спрямованості на стратегічні цілі, об'єктивності, оперативності і динамічності, варіативності, адекватності реагування, адаптивності, гнучкості управління, розвитку і вдосконалення, стимулювання і відповідальності.

В своїй статті Б.С. Дуб [14] при створенні системи економічної безпеки підприємства пропонує за допомогою методу синтез-матриці («узагальнюючої матриці») принципи побудови системи економічної безпеки підприємства за критеріями системного, процесного, цільового, функціонального, структурного та операційного підходів [14].

Тому на основі узагальнення та систематизації існуючих підходів до визначення принципів системи економічної безпеки підприємства нами запропоновані наступні принципи до побудови (рис.1.) [5-13]:

принцип системності побудови (елементи системи економічної безпеки підприємства повинні бути взаємопов'язані та узгоджені);

принцип комплексності (кожен елемент системи може бути розглянутий як джерело та загроза економічній безпеці);

принцип декомпозиції суб'єктів та об'єктів (виділення суб'єктів та об'єктів на основі декомпозиції, вивчення їх властивостей, що надає можливість для подальшої ефективного дослідження розвитку та функціонування системи економічної безпеки підприємства);

принцип гнучкості (визначає здатність суб'єктів системи економічної безпеки підприємства швидко змінювати модель захисту та структуру залежно від характеру, поведінки та ймовірності реалізації загрози);

принцип раціональності та економічної ефективності (витрати на організацію та функціонування системи безпеки не повинні перевищувати доходи бізнесу);

принцип постійного моніторингу (постійний системний моніторинг зовнішнього середовища підприємства з метою своєчасного виявлення та ідентифікації загроз економічним інтересам підприємства);

принцип оперативності і динамічності (система економічної безпеки підприємства повинна забезпечувати швидку реакцію підприємства на появу

реальних і потенційних загроз і своєчасне прийняття відповідних управлінських рішень);

принцип варіативності (кожне управлінське рішення в сфері економічної безпеки має розроблятися в декількох альтернативних варіантах, враховуючи певні критерії);

принцип адаптивності (система економічної безпеки підприємства, її елементи повинні адаптуватися до зміни факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємства);

принцип спільного застосування принципів (використання названих принципів буде результативним, якщо вони використовуються одночасно у взаємозв'язку та взаємозумовленості).

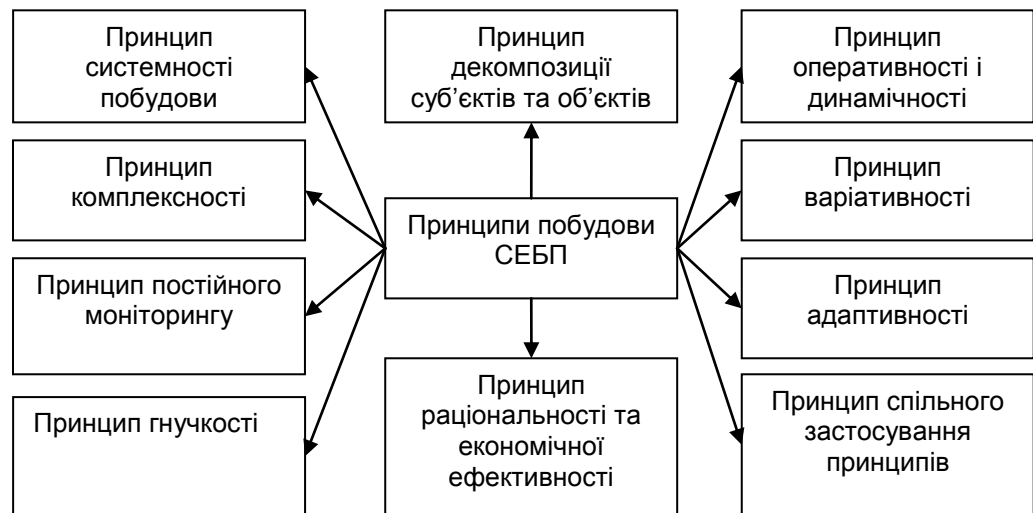

Рис. 1. Принципи побудови системи економічної безпеки підприємства
Джерело: запропоновано Є.А.Івченко на основі [5-13].

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Таким чином, система економічної безпеки підприємства має бути продуктом цілеспрямованих управлінських зусиль та побудована цільовим чином. Система економічної безпеки підприємства як і будь-яка система має свою структуру, яка розглядається у розрізі окремих змістових елементів такої системи, які виконують певні функції, взаємодіють з іншими частинами системи. На нашу думку, принципи побудови та функціонування, як основні елементи системи економічної безпеки підприємства повинні визначати базові орієнтири для впровадження відповідних заходів з організації відповідної системи захисту. Отже, з урахуванням того, що система економічної безпеки підприємства постійно знаходиться під впливом трансформаційних процесів, що зумовлює зміну параметрів системи та які є причинною розвитку та функціонування, необхідно використовувати такі принципи побудови системи економічної безпеки підприємства, які будуть відповідати сучасним реаліям в умовах мінливості зовнішнього середовища та трансформаційним процесам, що потребує подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Овчаренко, Є.І. Сучасна економічна безпекологія: основні онтологічні протиріччя та напрями їхнього вирішення // Бізнес-інформ. — 2016. — №11. — № 8-13.

2. Погорелов, Ю.С. Аналіз підходів до розуміння економічної безпеки підприємства / Ю.С. Погорелов, Є.А. Івченко // Вісник Хмельницького національного університету. - 2016. - №6. - С. 100-104.
3. Економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: в 3-х т. Т.1 / за заг. ред. В.О. Онищенко та Г.В. Козаченко. - Полтава : ПолтНУ ім. Ю. Кондратюка - 2016. - С. 280.
4. Овчаренко, Є. І. Система економічної безпеки підприємства: формування та цілепокладання : [монографія] / Є. І. Овчаренко. - Лисичанськ: "ПромЕнерго", 2015. - 483 с.
5. Ібрагімов, Е. Е. Принципи побудови системи економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / Е. Е. Ібрагімов // Глобальні та національні проблеми економіки – 2016. – №6. – С. 330-333. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/67.pdf>.
6. Кавун, С. В. Система економічної безпеки: методологічні та методичні засади : монографія / С. В. Кавун. - Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. - 300 с.
7. Погорелов, Ю. С. Передумови формування механізму управління системою економічної безпеки підприємства / Ю. С. Погорелов, О. В. Ілляшенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 4. – Т. 2. – С. 151-156.
8. Ілляшенко, О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства: дис. ... доктора екон. наук : 08.00.04, 21.04.02 / Ілляшенко Олена Вікторівна. - Сєверодонецьк, 2016. - 604 с.
9. Мігус, І. П. Структура та основні елементи системи забезпечення економічної безпеки при управлінні безпекою праці на будівельних підприємствах / І. П. Мігус, В. М. Андрієнко // Бізнес Інформ. - 2014. - № 10. - С. 213-219. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_10_36.
10. Іванова, Н. С. Сучасні принципи забезпечення ефективної системи економічної безпеки підприємства / Н. С. Іванова // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2011. - Вип. 7(2). - С. 57-61. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7\(2\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7(2)_13).
11. Сисоліна, Н. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. Н. П. Сисоліна. – Кіровоград: КНТУ, 2014 – 226с.
12. Олейников, Е.А. Экономическая и национальная безопасность / Е.А. Олейников. – М., 2005.
13. Копитько, М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування: дис. ... доктора екон. наук : 21.04.02 / Копитько Марта Іванівна - Київ, 2015. - 401 с.
14. Дуб, Б.С. Система економічної безпеки підприємства: поняття та структура / Б.С. Дуб // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – №4(60). – С. 5-18.
15. Рач, В.А. Экономическая безопасность и пространство проекта организации в аспекте целостной системности / В.А. Рач, О.В. Россошанская, Е.М. Медведева // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – № 4(36). – С. 62-74.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Козаченко Г.В.

Стаття рекомендована до
публікації 3.02.2017 р.